

INKLYUZIV TA'LIMDA AUTIZM SINDROMLI BOLALARNING NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA MULOQOTNING AHAMIYATI

Ortiqova Sevara Ulug'bek qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Maxsus pedagogika-logopediya yo'nalishi

magistr talabasi

artikovasevara@icloud.com

+998938602252

Annotatsiya

Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim sharoitida autizm sindromli bolalarning nutqini rivojlantirish jarayonida muloqotning tutgan o'rni va ahamiyati ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda autizm spektr buzilishi bo'lgan bolalarda nutq va kommunikativ faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari, muloqot jarayonidagi qiyinchiliklar hamda ularni bartaraf etish yo'llari yoritilgan. Maqolada muloqotni rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik va logopedik yondashuvlarning inklyuziv ta'lim tizimidagi ahamiyati ochib beriladi. Shuningdek, muloqotga asoslangan metodlar orqali autizm sindromli bolalarda nutqiy faollikni oshirish, ijtimoiy moslashuvni kuchaytirish va o'quv jarayonida samaradorlikka erishish imkoniyatlari ko'rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari muloqotga yo'naltirilgan ta'limiy yondashuv autizm sindromli bolalarning nutqiy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Mazkur maqola inklyuziv ta'lim muassasalari pedagoglari, logopedlar va maxsus pedagoglar uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, autizm sindromi, nutqni rivojlantirish, muloqot, kommunikativ ko'nikmalar, ijtimoiy moslashuv, logopedik ish, maxsus pedagogika

So'nggi yillarda ta'lim tizimida inklyuziv yondashuvning joriy etilishi rivojlanishida turli xil nuqsonlari mavjud bo'lgan bolalar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan muhim ijtimoiy-pedagogik vazifa sifatida e'tirof etilmoqda. Inklyuziv ta'lim autizm sindromiga ega bolalarning jamiyatga moslashuvi, ijtimoiy faolligi va shaxs sifatida rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ushbu jarayonda bolalarning nutqiy va kommunikativ rivojlanishini ta'minlash asosiy omillardan biri hisoblanadi, chunki nutq va muloqot shaxslararo munosabatlarning asosiy vositasi hisoblanadi.

Autizm sindromli bolalarda nutq va muloqot faoliyatining yetarli darajada shakllanmaganligi ularning ta'lim jarayonida va ijtimoiy muhitda sezilarli qiyinchiliklarga duch kelishiga sabab bo'ladi. Bunday bolalarda nutqiy aloqaga kirishishdan qochish, kontakt o'rnatishda qiyinchiliklar, nutqning kech rivojlanishi

yoki funksional bo'lmashligi, echolaliya va pragmatik nutq buzilishlari kabi holatlar tez-tez uchraydi. Natijada, muloqot imkoniyatlarining cheklanganligi bolaning o'quv faoliyatiga, tengdoshlari bilan munosabatlariga va emotsional holatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, autizm sindromli bolalarda nutqni rivojlantirish jarayonida muloqotga yo'naltirilgan yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi. Muloqot faqat nutq vositasi sifatida emas, balki bolaning ijtimoiy tajribani egallashi, atrof-muhitni idrok etishi va emotsional aloqalarni shakllantirishining asosiy mexanizmi sifatida qaraladi. Shu bois, inklyuziv ta'lim sharoitida nutqni rivojlantirish muloqotni rivojlantirish bilan uzviy bog'liq holda olib borilishi lozim.

Hozirgi kunda inklyuziv ta'lim muassasalarida autizm sindromli bolalar bilan ishlashda turli pedagogik va logopedik metodlar qo'llanilmoqda. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, muloqotni markaziy omil sifatida e'tiborga olgan, tizimli va kompleks yondashuvlar yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Shu sababli autizm sindromli bolalarning nutqini rivojlantirishda muloqotning ahamiyatini ilmiy jihatdan tahlil qilish hamda samarali metodik yondashuvlarni aniqlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim sharoitida autizm sindromli bolalarning nutqini rivojlantirish jarayonida muloqotning tutgan o'rni va uning pedagogik imkoniyatlari yoritilib, ta'lim jarayonida muloqotga asoslangan yondashuvlarni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy xulosalar bayon etiladi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi inklyuziv ta'lim sharoitida autizm sindromli bolalarning nutqini rivojlantirishda muloqotning tutgan o'rni va ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslash hamda muloqotga yo'naltirilgan pedagogik-logopedik yondashuvlarning samaradorligini aniqlashdan iborat.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi inklyuziv ta'lim sharoitida autizm sindromli bolalarning nutqini rivojlantirish jarayonida muloqotni markaziy omil sifatida qaragan holda, muloqotga asoslangan pedagogik va logopedik yondashuvlarning nutqiy hamda ijtimoiy rivojlanishga ta'sirini ilmiy jihatdan asoslab berilganligida namoyon bo'ladi.

Autizm sindromli bolalarda nutq va muloqot rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari ularning ta'lim jarayoni va ijtimoiy moslashuviga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu bolalarda nutqiy faoliyatning sustligi, muloqot tashabbusining pastligi, ko'z orqali kontakt o'rnatishda qiyinchilik, echolaliya, nutqning pragmatik tomonining yetarli rivojlanmaganligi kabi holatlar ko'p uchraydi. Ayniqsa, inklyuziv ta'lim sharoitida bu muammolar yanada yaqqol namoyon bo'lib, bolalarning tengdoshlari va pedagoglar bilan o'zaro muloqotga kirishishida to'siqlar yuzaga keladi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, autizm sindromli bolalarda nutqni rivojlantirish faqatgina tovush talaffuzi yoki lug'at boyligini oshirish bilan cheklanmasligi lozim. Nutqning shakllanishi, avvalo, muloqot ehtiyoji va ijtimoiy aloqalarga bog'liq holda rivojlanadi. Shu sababli inklyuziv ta'limda nutqni rivojlantirish jarayoni muloqotni

rivojlantirishga yo‘naltirilgan yondashuvlar asosida tashkil etilishi muhim hisoblanadi. Muloqot bolaga atrofdagilar bilan o‘zaro munosabatda bo‘lish, o‘z ehtiyoj va hissiyotlarini ifodalash hamda ijtimoiy tajribani egallash imkonini beradi.

Inklyuziv ta‘lim muassasalarida autizm sindromli bolalar bilan ishlashda muloqotga asoslangan pedagogik yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda o‘yin faoliyati, predmetli-amaliy harakatlar, vizual qo‘llanmalar, imo-ishora va alternativ muloqot vositalari keng qo‘llaniladi. Ushbu vositalar orqali bolada muloqotga bo‘lgan qiziqish shakllantiriladi va asta-sekin nutqiy faoliyatga o‘tish uchun sharoit yaratiladi. Muloqotning faol rag‘batlantirilishi bolaning nutqiy faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Autizm sindromli bolalarda nutqni rivojlantirishda pedagog, logoped, psixolog va otalarning hamkorligi muhim omil hisoblanadi. Inklyuziv ta‘lim sharoitida muloqotni rivojlantirishga qaratilgan tizimli ishlar bolaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshirilganda samarali natijalarga erishiladi. Mashg‘ulotlar davomida bolaga qulay psixologik muhit yaratish, muloqot jarayonida majburlashdan voz kechish va ijobiy rag‘batlantirishdan foydalanish nutqiy rivojlanishga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Amaliy kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, muloqotga yo‘naltirilgan metodlar asosida olib borilgan ta‘lim jarayonida autizm sindromli bolalarda nutqiy tashabbusning ortishi, so‘z va jumladan maqsadli foydalanish, tengdoshlari bilan o‘zaro munosabatlarning yaxshilanishi kuzatiladi. Shuningdek, bunday yondashuv bolaning ijtimoiy moslashuv darajasini oshirib, inklyuziv ta‘lim muhitiga muvaffaqiyatli integratsiyalashuviga xizmat qiladi.

Shunday qilib, inklyuziv ta‘limda autizm sindromli bolalarning nutqini rivojlantirish jarayonida muloqotni markaziy omil sifatida qarash, ta‘lim jarayonining samaradorligini oshirishga hamda bolalarning nutqiy va ijtimoiy rivojlanishini kompleks tarzda ta‘minlashga imkon beradi.

Mazkur tadqiqot natijalari inklyuziv ta‘lim sharoitida autizm sindromli bolalarning nutqini rivojlantirish jarayonida muloqotning muhim o‘rin tutishini tasdiqlaydi. Autizm sindromiga xos bo‘lgan kommunikativ qiyinchiliklar bolalarning nutqiy faolligi, ijtimoiy moslashuvi va ta‘lim jarayonidagi ishtirokini sezilarli darajada cheklaydi. Shu sababli nutqni rivojlantirish ishlari muloqotni rivojlantirish bilan uzviy bog‘liq holda tashkil etilishi zarur.

Tadqiqot davomida tahlil qilingan muloqotga yo‘naltirilgan pedagogik va logopedik yondashuvlar autizm sindromli bolalarda nutqiy tashabbusni kuchaytirish, so‘z va iboralardan maqsadli foydalanish hamda ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashga xizmat qilishi aniqlandi. Inklyuziv ta‘lim sharoitida muloqotni rivojlantirishga qaratilgan tizimli ishlar bolalarning tengdoshlari bilan o‘zaro munosabatlarini

yaxshilashga va ta'lim muhitiga muvaffaqiyatli moslashuvini ta'minlashga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, muloqotga asoslangan yondashuv inklyuziv ta'lim tizimida autizm sindromli bolalarning nutqini rivojlantirishda samarali pedagogik vosita hisoblanadi. Ushbu yondashuvni ta'lim jarayoniga keng joriy etish autizm sindromli bolalarning nutqiy va ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash hamda ularning ta'lim jarayonidagi imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayeva M.X.. Maxsus pedagogika. — Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Yo'ldosheva N.N.. Logopediya asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Qodirova D.A.. Inklyuziv ta'lim nazariyasi va amaliyoti. — Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 2021.
4. Rahmonova G.S.. Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar psixologiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2018.
5. Logopedik ish metodikasi. — Toshkent: O'qituvchi, 2021.
6. Inklyuziv ta'lim asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
7. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. Inklyuziv ta'limni joriy etish bo'yicha metodik tavsiyalar. — Toshkent, 2022.
8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Nogironligi bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'limni rivojlantirishga doir qaror va nizomlar. — Toshkent, 2021.
9. Bolalarda nutq buzilishlari. — Toshkent: Fan, 2017.
10. Toshkent davlat pedagogika universiteti. Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim bo'yicha o'quv-uslubiy majmualar. — Toshkent, 2020.